

Др Барбара Јелчић — Др Божидар Јелчић: ПОРЕЗ НА ПРОМЕТ ПРОИЗВОДА У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ, Загреб, „Привредни вијесник”, 1977. стр. 383.

Иако порез на промет производа у нашем пореском и уопште привредном систему спада у ред изузетно значајних инструмената, иако је ефикасност тог инструмента небројено пута показана и доказана, у нашој стручној и научној литератури релативно се ретко могу наћи одговарајући доприноси сагледавању места, значаја и улоге тог, по много чему специфичног пореског облика. У предатној литератури само је др Љубомир Дуканац, тадашњи наставник Правног факултета у Београду, написао и објавио ширу студију о порезу на промет и указао на прве примере коришћења тог пореза у многим државама за остваривање не само фискалних већ и бројних екстрафискалних циљева текуће политике. Други, још значајнији и свакако савременији допринос сагледавању места и улоге пореза на промет у модерним финансијским и привредним системима дао је др Божидар Јелчић, професор Правног факултета у Загребу. Сем Дуканчеве студије, објављене још 1938. год. и Јелчићеве књиге, објављене 1963. год. публикувано је и неколико запаженијих чланака, међу којима треба посебно указати на чланке др Божидара Јелчића и на чланак проф. др Јована Ловчевића о алтернативним облицима пореза на промет („Финансије” бр. 8 из 1959. год.). Све то, међутим, недовољно је да би се стручњацима и широј јавности омогућило да упозна пуни и реални значај пореза на промет као изузетно интересантног и ефикасног инструмента пореских система и савремене пореске политике. Отуда појава књиге брачног пара Јелчић представља догађај који мора да обрадује свакога чији је стручни или научни интерес макар и индиректно у вези са порезима и пореском политиком.

Оба аутора су у нашој економској и посебно финансијској струци и науци веома добро познати, те их не треба посебно представљати. Својим бројним радовима, својим значајним доприносима развоју наше финансијске теорије и нашег финансијског законодавства, као и својом богатом и врло успешном педагошком активношћу (др Барбара Јелчић је ванредни професор на Факултету за вањску трговину у Загребу, а др Божидар Јелчић је редовни професор Правног факултета у Загребу), они су већ више пута потврдили да спадају у најужи круг врних стручњака, научних радника и педагога. Књига којом се први пут широј јавности представљају заједно, као коаутори, сигурно ће дуго и дуго представљати капитално дело у нашој стручној и научној литератури. Овако висока оцена није резултат жеље да се колегама и пријатељима упуте галантни комплименти, већ произилази из дубоког уверења да је та литература обогаћена доприносом који несумњиво заслужује да буде свесрдно поздрављен.

Определивши се да за предмет своје књиге узму порез на промет производа у савременој теорији и пракси аутори су имали у виду вишеструко значајне карактеристике овог пореског облика. Са фискалног становишта то је веома „издашан” инструмент којим се у највећем броју

савремених држава обезбеђује између 30% и 60% укупних финансијских средстава намењених финансирању тзв. општих, јавних, односно државних потреба. Његове одлике да је „анониман“, односно да посредно оптерећује пореског обвезника и његов доходак, чине га интересантним са становишта метода и технике наплате, као и са становишта смањивања уобичајених режијских и других трошкова, карактеристичних за готово све друге пореске инструменте. Најзад, ниједан други порески облик није се показао тако лако и успешно употребљив за остваривање бројних екстрафискалних циљева државне политике у домену привреде, социјалног старања и социјалне политике, културе, образовања и многим другим. У највећем броју савремених држава порез на промет као инструмент за вођење еластичне и ефикасне политике цена, за остваривање одговарајуће алокације ресурса, за усмеравање инвестиционих улагања, за уједначавање услова привређивања и уопште за вођење успешне економске политике, представља често и ефикасно коришћен инструмент. Све то чини порез на промет интересантним, како у теорији, тако и у пракси и отуда књига која се представља читаоцима готово магнетски привлачи пажњу у свим својим деловима. Богатство идеја и обиље примера из праксе многих савремених држава, уз примере трансформације овог пореског облика у порез на додату вредност, у складу са потребама савремене политике опорезивања, чини да књига брачног пара Јелчић заиста добије сва обележја изузетног дела у нашој финансијској литератури.

Мало неуобичајено, књига „Порез на промет производа у теорији и пракси“ подељена је на три засебна дела: општи, компаративни и посебни део. Тешко би било одредити се и истицати значај или вредност било кога од та три дела који заједно чине интегралну целину и једино тако могу бити приказани и анализирани. Зато се чини да је најбоље да се макар и у најкраћим цртама укаже на предмет излагања у сваком поменутом делу ове заиста вредне и значајне књиге.

Први, у теоријском погледу свакако веома значајан део ове књиге посвећен је разматрању свих фундаменталних питања пореза на промет, његових карактеристика и његове трансформације у последњих десетак и нешто више година. После релативно кратког али зато врло концизног увода, аутори су приказали развој пореза на промет, задржавајући се највише на опорезивању промета у XX веку и на процесу замењивања пореза на промет порезом на додату вредност. У тим излагањима треба посебно указати на врло успешно објашњене карактеристике развоја пореза на промет који се може посматрати и шире, као развој опорезивања промета, почевши од класичних трошарина и акциза па све до опорезивања додате вредности. У даљим настојањима да читаоце упознају са свим битним питањима пореза на промет аутори су врло детаљно анализирали све облике пореза на промет, почевши од свефазних, па преко вишефазних до једнофазних. У оквиру те анализе нарочито привлаче пажњу разматрања о нето свефазном порезу на промет који се најчешће назива порезом на додату вредност и који је током

протекле деценије постао један од изузетно значајних пореских облика у земљама Западне Европе и неким другим државама.

„Циљеви и учинци пореза на промет” представљају следеће поглавље општег, првог дела књиге брачног пара Јелчић. У оквиру њега детаљно су и врло систематично изложени сви основни разлози увођења и коришћења пореза на промет као инструмента за остваривање финансијско-фискалних циљева, економских циљева, социјалних и других циљева. Познато је да су у пракси веома значајни резултати постигнути у коришћењу овог пореза у вођењу текуће економске политике, те отуда излагања о порезу на промет и ценама, о утицају опорезивања промета на понуду и потражњу, инвестиције и привредну стабилност, као и о вези између пореза на промет и спољнотрговинске размене чине тај део књиге несумњиво интересантним и врло информативним. Ништа мање нису привлачна за читаоце ни излагања о територијалној припадности пореза на промет, којима су аутори завршили тај први, општи део своје књиге. Када се има у виду финансијски ефекат опорезивања промета производа јасно је одмах да је једно од најзначајнијих питања расподела тих средстава између државе и свих ужих друштвено-политичких заједница.

У другом делу књиге, који носи назив „Компаративни део” аутори су изложили основне карактеристике система и политике опорезивања промета у једном броју савремених држава. После општих разматрања о опорезивању промета у неким капиталистичким земљама (Француска, СР Немачка, Италија, Велика Британија и Шведска), следе иста таква разматрања о опорезивању промета у неким социјалистичким земљама (СССР, ДР Немачка, Чехословачка и Пољска). Иако су информације о модалитетима система и политике опорезивања промета производа у свакој од наведених земаља свакако врло значајне и корисне, поготово ако се има у виду да се о томе у нас врло мало пише, треба истаћи да су уводна излагања о општим карактеристикама опорезивања промета у првој, односно другој групи земаља, значајан допринос сагледавању суштине процеса који су у току. То се посебно односи на приказ настојања да се у оквиру Заједничког европског тржишта обезбеди хармонизација опорезивања и уједначавање услова привређивања како применом општег пореза на промет, тако исто и применом појединачних пореза на промет.

„Развој опорезивања промета производа у Југославији” наслов је последњег, трећег дела књиге брачног пара Јелчић. У том делу посебно је приказано опорезивање промета у старој Југославији и изложен развој опорезивања промета у новој држави. Пошто су изнели познате три основне етапе у послератном развоју тог система, аутори су одговарајући простор одредили за краћи приказ опорезивања промета услуга, као и за приказ садашњег система опорезивања промета производа у нашој земљи. Као логичан наставак, тим излагањима следе излагања о карактеру нашег пореза на промет и о циљевима и учинцима пореза на промет у југословенском пореском систему. Стављајући акценат на питања коришћења тог опорезивања за остваривање широког круга циљева

текуће привредне политике, аутори су врло пластично и верно приказали како се опорезивањем промета производа у нашем друштву обезбеђује утицај на привредни живот и привредне токове, али, исто тако и како се тим путем остварују и други, пре свега, социјално-политички циљеви.

Посебну драж ове књиге проф. др Барбаре и проф. др Божидара Јелчића представљају њена савременост и њена документованост. Врло мало простора остављајући за приказ историјата развоја система и политике опорезивања промета и стављајући у жижу својих анализа и разматрања савремене процесе и тенденције, аутори су своју књигу учинили не само вредном са становишта теоријских разматрања већ и са становишта актуелности. Са друге стране, тешко је у нашој финансијској литератури наћи прилог, поготово књигу, са толико презентираних података, чињеница. Не остављајући никада читаоце у недоумици или дилеми, аутори су у свим деловима своје књиге настојали да буду максимално добро документовани и да статистичким и другим подацима актуелизирају своја излагања у највећој могућој мери. У томе су заиста врло много успели и заслужују одговарајућа признања.

Не желећи да на крају понављам већ изречене судове и похвале, сматрамо за потребно да о књизи „Порез на промет производа у теорији и пракси” кажемо да је то рад који заслужује најбоље оцене и који ауторима може да служи на част. Њиме је наша економска и финансијска литература добила једно заиста исцрпно и теоријски значајно дело.

· др Мирослав Петровић ·